

סוגיה ג: מקום ההדלקה

***

רקע

הגמ' מגדירה את מקום ההדלקה בצורה מאוד פורמאלית - דר בקומת קרקע מדליק בפתח הבית, דר בעליה מדליק בחלון, מעל עשרה טפחים, מתחת לעשרים אמה. נשאלת השאלה האם מקום ההדלקה נקבע רק על פי הגדרות פורמאליות, או שצריך להתחשב גם בגודל פרסום הנס?

מקורות

א. כא:-כב. "ת"ר נר חנוכה מצוה להניחה... נר חנוכה משמאל ומזוזה מימין"

ב. פתח הבית

רש"י ד"ה מבחורין

תוס' ד"ה מצוה

רמב"ם הל' חנוכה פ"ד ה"ז

ג. דר בעלייה

רש"י ד"ה ואם היה דר בעליה

טור סי' תרעא, "ומניחה על פתח הסמוך לר"ה... הסמוך לר"ה"

ג. מתחת עשרה טפחים

ריטב"א ריש ד"ה דאי ס"ד למעלה מעשרה

רא"ש סי' ה

רמב"ם הל' חנוכה פ"ד ה"ז

ד. מעל עשרים אמה

טור סי' תרעא, "אבל אם הניחה למעלה מכ' אמה... לא שלטא ביה עינא טפי"

ה. שו"ע סי' תרעא סע' ה-ז ומשנה ברורה [במיוחד ס"ק כג, כז [שער הציון אות ל], כט, לח]

ריטב"א ריש ד"ה דאי ס"ד למעלה מעשרה

דאי סלקא דעתך למעלה מעשרה לימא ליה בעל גמל לחנוני היה לך להניחה למעלה מגמל ורוכבו. וא"ת נהי דמוכח מהכא דעדיף טפי להניח תוך גמל ורוכב מנא לן שיהא מצוה להניחה בתוך עשרה. ויש לומר דבתורת טעמא אתיא עלה, דכיון דתוך גמל ורוכבו עדיף טפי מפני שקרובה לו ונראה תוך רשותו, בתוך עשרה עדיף טפי דהוי איהו ונרו ברשות אחרת לגמרי, דכל תוך עשרה חשיב רשות כדאמרינן בכל דוכתא דעד עשרה חשיב רשות היחיד, לכן שיער גבי סוכה, ואמרינן נמי שלא ירדה שכינה למטה מעשרה.

טור סי' תרעא, "ומניחה על פתח הסמוך לר"ה... בדרום ע"כ"

ומניחה על פתח הסמוך לר"ה מבחוץ אם הבית פתוח לרה"ר מניחה על פתחו ואם החצר פתוח לר"ה מניחה על פתחו ואם הוא דר בעלייה שאין לו פתח פתוח לר"ה מניחה בחלון הסמוך לר"ה ובשעת הסכנה שאינו רשאי לקיים המצוה מניחה על שולחנו ודיו וצריך נר אחר להשתמש לאורו ואם יש מדורה א"צ נר אחר שיוכל להשתמש לאור המדורה ואם הוא אדם חשוב שאין דרכו להשתמש לאור המדורה צריך נר אחר אפי' אם יש מדורה מצוה להניחה למטה מי"ט ואם הניחה למעלה מי' יצא אבל אם הניחה למעלה מכ' אמה אפי' בדיעבד לא יצא דלא שלטא ביה עינא וליכא פירסומי ניסא וכתב ה"ר יואל הלוי דוקא כשמניחה בחוץ אבל כשמניחה בבית אפי' למעלה מעשרים אמה כשירה כדאמרינן גבי סוכה אם דפנות מגיעות לסכך אפי' למעלה מכ' אמה כשירה דשלטא ביה עינא ונ"ל שאין הנדרון דומה לראייה דהתם בעינן שתשלוט עינו בגג וכיון שמחיצות מגיעות לגג על ידם ישלוט עינו בגג אבל הכא שצריך שישלוט עינו בנרות כיון שהוא למעלה מכ' דלא שלטא ביה עינא מאי נפקא מינה בגג שהוא עדיין למעלה ממנו בשבילו לא שלטא ביה עינא טפי וה"ר מאיר מרוטנבורק ז"ל היה מדקדק להניחה למעלה מג"ט ולמטה מי': ומצוה להניחה בטפח הסמוך לפתח משמאל כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל וכתב אבי העזרי שאם אין מזוזה בפתח מניחה מימין ובס"ה הקטן כתב שאם מניחה בדלת עצמה יניחנה מחציו של כניסה לצד שמאל ובכ"ה מניחה לדרום זכר למנורה שהיתה בדרום ע"כ.

הסבר הסוגיה

תנו רבנן נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ אם היה דר בעלייה מניחה בחלון הסמוך לרשות הרבים ובשעת הסכנה מניחה על שולחנו ודיו. [בריייתא כא:]

פתח הבית

הברייתא אומרת שמדליקים נר חנוכה על פתח ביתו מבחוץ. נחלקו הראשונים בהסבר הברייתא. תוס' [ד"ה מצוה] סובר שצריך להדליק נר חנוכה בפתח הסמוך לרשות הרבים. הברייתא עוסקת בבית שאין לו חצר, ולכן מדליק בפתח הבית. בבית עם חצר, מדליק בפתח החצר. רש"י [ד"ה מבחוץ] חולק על תוס', ולדעתו מדליקים נר חנוכה בפתח הבית, ולא בפתח החצר. מהרמב"ם [פ"ד ה"ז] משמע שהוא מסכים עם פירושו של רש"י.

שיטת תוס' ברורה, נר חנוכה מיועד לפרסם את הנס, הדלקה בפתח החצר הסמוך לרשות הרבים מפרסמת את הנס בצורה טובה יותר מהדלקה בפתח הבית הסמוך לחצר. את שיטת רש"י נראה להסביר, שחכמים תיקנו הדלקת נר חנוכה בביתם. המדליק נר בנתיבי איילון אינו מקיים מצות נר חנוכה, למרות שגורו מפרסם את הנס פי כמה וכמה מנר הדולק בפתח ביתו. רש"י סובר שפתח החצר אינו מוגדר ביתו, ולכן אין להדליק שם נר חנוכה.

לפי הבנה זו, לדעת תוס' צריך להדליק בפתח החצר, כדי לפרסם את הנס בצורה הטובה ביותר, אבל המדליק בפתח הבית, יוצא ידי חובתו. לדעת רש"י צריך להדליק בפתח הבית, ואם הדליק בפתח החצר אינו יוצא ידי חובתו.

דר בעלייה

הברייתא אומרת שהדר בעלייה מדליק בחלון הסמוך לרשות הרבים. נחלקו הראשונים מדוע דר בעלייה אינו מדליק בפתח העלייה. רש"י [ד"ה ואם היה דר בעלייה] כותב: "שאיין לו מקום בחצרו להניחה שם". הטור כותב: "שאיין לו פתח פתוח לר"ה".

מרש"י משמע שחיוב ההדלקה הוא דוקא על פתח הבית, ולכן דר בקומת קרקע היכול להדליק בחצר, חייב להדליק שם. בעל עלייה, אינו בעלים על החצר, ולכן אם אין לו מקום בחצר, שניתן להניח את הנרות, מדליק בחלון הסמוך לרשות הרבים [לא ברור בשיטת רש"י, האם מותר להדליק רק בחצר שבבעלותו, וכיוון שהחצר בבעלות בעל הבית, בעל העלייה אינו רשאי להדליק שם, או שכוונת רש"י, שבעל הבית אינו מרשה לבעל העלייה להדליק בחצרו, אבל אם בעל הבית מרשה, חייב להדליק בפתח העלייה שבחצר].

הטור סובר שניתן להדליק רק במקום הפתוח לרשות הרבים, כשפתח העלייה אינו כלפי רשות הרבים, אין להדליק שם, אלא בחלון הסמוך לרשות הרבים.

בשיטת הטור יש להוסיף נקודה נוספת. הטור פוסק כשיטת תוס', שמדליקים בפתח החצר, ולא בפתח הבית. אם כך קשה, מדוע דר בעלייה מדליק בחלון, הרי הוא יכול להדליק בפתח החצר הפונה לרשות הרבים. מוכח מכאן שהיכולת להדליק בפתח החצר מוגבלת באחד משני תנאים:

א. החצר בבעלותו, לפחות בעלות חלקית.

ב. ניכר שהחצר שייכת לבית. הב"י [סי' תרעא ד"ה ומניחה על פתח] מפרש שאם פתח העלייה לבית, לא ניכר שהחצר שייכת לעלייה, ואין להדליק על פתחה. אם פתח העלייה לחצר, ניתן להדליק על פתח החצר.

מההסברים של רש"י ושל הטור אנו לומדים, שחובת ההדלקה היא דוקא בפתח הבית, ורק כשלא ניתן להדליק בפתח הבית, מדליקים בחלון.

נחלקו רש"י והטור מתי לא ניתן להדליק בפתח הבית:

א. רש"י: כשאין לו מקום לשים את הנרות.

ב. טור: כשפתח הבית אינו מפרסם את הנס לרשות הרבים. אם בפתח הבית מתפרסם הנס לרשות הרבים, מדליקים בפתח הבית, למרות שבחלון פרסום הנס גדול יותר.

רש"י אינו מתייחס בפירושו לפרסום הנס. ניתן להבין, שרש"י חולק על הטור, ולדעתו כשיש מקום להדליק בפתח העלייה, מדליק שם למרות שפתח העלייה אינו נראה מרשות הרבים. להסבר זה אין ראיה, ולכן יש לנהוג למעשה, כפי הדברים המפורשים בטור.

למסקנה, כשפתח הבית או העלייה נראה מרשות הרבים, מדליקים שם, אם אינו נראה מרשות הרבים, מדליקים בחלון הסמוך לרשות הרבים.

מתחת עשרה טפחים

רבינא [כא:]: מדייק ממשנת גמל טעון פשתן, שיש להניח נר חנוכה מתחת לעשרה טפחים. הגמ' דוחה את ראייתו. נחלקו הראשונים האם יש לפסוק את דינו של רבינא. הר"ח

פוסק את דינו של רבינא, הרי"ף והרמב"ם משמיטים דין זה, מוכח שלדעתם, הדין נדחה. נחלקו הראשונים מדוע להדליק מתחת לעשרה:

הרא"ש [ס"ה] מפרש שנה מתחת לעשרה טפחים מפרסם את הנס יותר, כיוון שרגילים להניח נר המיועד לתאורה, מעל עשרה.

הריטב"א [ד"ה דאי ס"ד] מפרש שהנר צריך להיות באותה רשות שהאדם נמצא בתוכה, ולכן עדיף להדליק מתחת לעשרה, שעשרה טפחים הם רשותו של האדם [משיטת הריטב"א מתחדדת לנו הבנה, שראינו לעיל בדין "פתח הבית" ובדין "דר בעליה", שנה חנוכה צריך להיות דוקא ברשות האדם. החיוב להניח הנר ברשות האדם מעכב אף בדיעבד].

בין שיטת הרא"ש לבין שיטת הריטב"א שתי נפקא מינות:

א. מדליק בתוך הבית. לשיטת הרא"ש צריך להדליק מתחת לעשרה טפחים. לשיטת הריטב"א, הבית כולו רשות האדם, ואין להקפיד על הדלקה מתחת לעשרה טפחים [דין זה מפורש בריטב"א].

ב. מתחת לעשרה הפוגע בפרסום הנס. לדעת הרא"ש מתחת לעשרה מיועד לפירסום הנס, ולכן כשהנחת הנרות מעל עשרה מגבירה את פרסום הנס, עדיף להדליק מעל עשרה. לדעת הריטב"א, ניתן לומר שמדליקים מתחת לעשרה טפחים אף על חשבון הקטנת פרסום הנס.

מעל עשרים אמה

הגמ' [כב.] אומרת שאין יוצאים ידי חובה בנר המונח מעל עשרים אמה. נר חנוכה מיועד לפרסום הנס, ולכן אין להדליק במקום שלא שלטא בו עינא. הראב"ה סובר שאם מדליקים בתוך הבית, ניתן להדליק אפילו במקום הגבוה מעשרים אמה, שקירות הבית גורמים לעין לשים לב לנרות. הטור חולק על סברת הראב"ה.

הריטב"א [ד"ה ואם דר בעליה] אומר שדר בעליה אפילו למעלה מעשרים אמה מדליק בחלון "כיון דלא אפשר אלא בהכ"י". נראה להסבירו, שאף למעלה מעשרים אמה יש פרסום נס, אלא כיוון שלרוב בני אדם אינם שמים לב לדבר המונח בגובה רב, תקנו חכמים להדליק רק מתחת לעשרים אמה. לדר בעליה אין ברירה, ולכן הוא מדליק מעל עשרים אמה למרות שפרסום הנס מינימאלי.

סיכום

הגמ' מגדירה בצורה מאוד מפורטת את מקום ההדלקה. הראשונים נחלקו בפרשנות הגמ'.

פתח הבית. לדעת רש"י, פתח הבית הפתוח לחצר. לדעת תוס', פתח החצר הפתוח לרשות הרבים.

דר בעליה. לדעת הטור מדליק בחלון רק כשאינן לו פתח הנראה מרשות הרבים. רש"י כותב שמדליק בחלון, כשאינן לו מקום להדליק בחצר.

פחות מעשרה. לדעת הרי"ף והרמב"ם דין זה לא נפסק להלכה. לדעת הר"ח הדין נפסק להלכה.

הרא"ש מפרש שמדליקים בתוך עשרה משום פרסום הנס, ולדעת הריטב"א כדי שיהיה ברשות אחת עם הנר.

מעל עשרים אמה. לדעת הטור פסול בכל מקרה. לדעת הראב"ה והריטב"א בתוך הבית ניתן להדליק אף במקום הגבוה עשרים אמה מרשות הרבים.

הלכה

השו"ע [סי' תרעא סע' ה] פוסק כשיטת התוס', שמדליקים בפתח החצר הפתוח לרשות הרבים. החזון איש סובר שבימינו גם תוס' מודה לשיטת רש"י, ולכולי עלמא מדליקים על פתח הבית. מסביר החזון איש, שתוס' מסכים לרש"י, שחובת ההדלקה היא בסמיכות למקום מגוריו דוקא, אבל שיטתם שחצר היא חלק ממקום המגורים, ולכן ניתן להדליק על פתח החצר. אומר החזון איש, שדין זה אמור רק בחצרות שלהם, שרוב תשמישם היה בחצר, לחצר שלנו אין דין חצר, ולכן חובה להדליק בפתח הבתים [החזון"א (יר"ד סי' קסח סע' ו) אומר דין זה לענין מזוזה, שמעתי בשם תלמידי, שדעתו כך אף בנר חנוכה].

כמדומני שיש לפסוק כשיטת החזון איש, שהרי ראינו שהמדליק על פתח הבית יוצא לכולי עלמא, והמדליק על פתח החצר אינו יוצא לשיטת רש"י. לפיכך למעשה יש לנהוג כך:

א. בבנין קומות אין להדליק בפתח הפתוח לחדר מדרגות, שהרי חייבים להדליק דוקא בפתח הפתוח לרשות הרבים [בפנימיה אין להדליק בפתח החדר הפונה למסדרון, אלא אם הפתח נראה מרה"ר].

ב. אין להדליק בפתח חדר המדרגות, כיון שחדר מדרגות אינו משמש לתשמישי הבית.

ג. אין להדליק על גבי מעקה המרפסת, כיוון שהמרפסת אינה משמשת לתשמישי הבית.

ד. כשפתח הבית פונה לרשות הרבים, יש להדליק בו, אפילו אם בחלון פרסום הנס גדול יותר.

ה. מדליקים מתחת לעשרה טפחים, אבל אם מעל עשרה יש פרסום נס גדול יותר, עדיף להרבות בפרסום הנס [המשנ"ב סק"ז, פוסק שאם יש שני חלונות, מדליק בחלון מתחת י', כמדומני שגם כאן הגדלה בפרסום הנס עדיפה].

ו. הגר מעל עשרים אמה מדליק בפתח הבית [שער הציון אות מב]. [איני בטוח שהריטב"א מסכים לפסק זה].